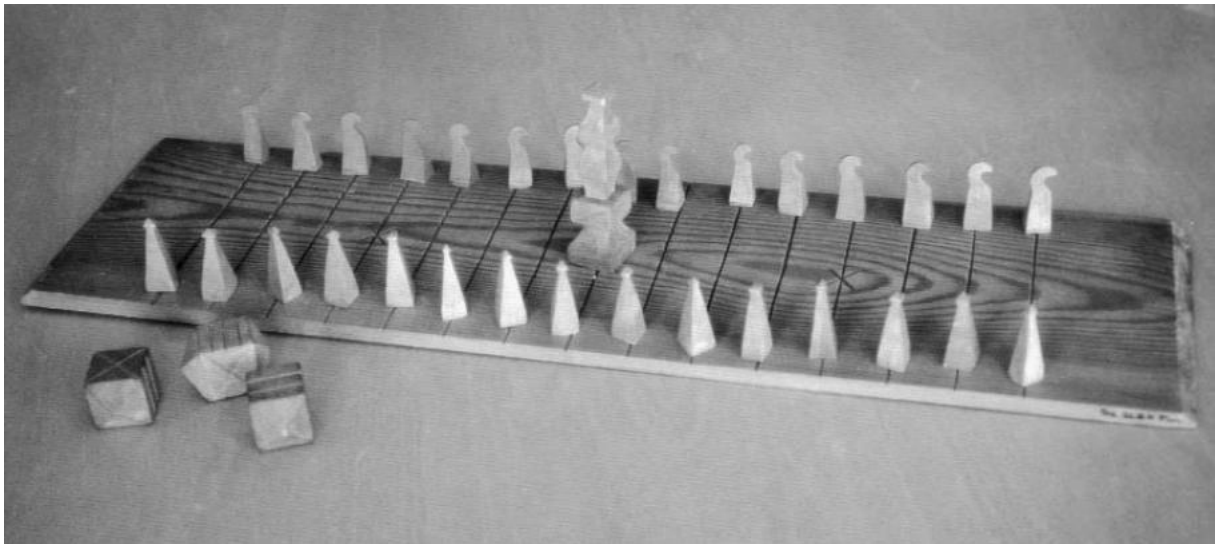

NÁ

SÁHKOSTALAT!

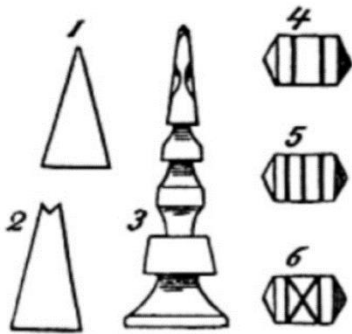

Mikkel Berg-Nordlie, 2018

Sáhhkolávdđit/bircunfielut: Mikkel Berg-Nordlie, Ingemund Skálnes, Astri Mari Nyborg

SÁHKKU lea boares sámi breahhtaspeallu mas dovdat moadde variántta. Dán gihppagis gávnnat spillennjuolggadusaid golbma variántii: árbevirolaš Ráisa-vuohkái, Vuovdaguoika-vuohkái ja de vel Lágesvuonvuohkái.

Vaikko vel báikkálaš Sáhkkovariánttat leat viehka iešguđetlagánat go daid spillet, de leat maid mángga sulasašvuođa. Guokte spealli birccusteaba erenoamáš “sáhku-birccuiguin” meroštallan dihte man guhkás beassaba spillenboaluideaskka sirdit. Juohke speallis leat seamma ollu soalddáhat, dávjá gohčoduvvon “olmmái ja gálgu”, maid eaba beasa sirdit ovdal go bircu čájeha «X». Daid lassin lea gonagasboallu gasku breahhta. Dan sáhtát fasket alcesat, ja de beasat dainna spillet. Muhto nubbi spealli sáhtá dan fasket alcesis fas, ja geavahit gonagasboalu du vuostá. Go sirddát spillenboalu báikái gos nubbi speallis lea soalddát, de su soalddát gottáhallá. Spealu ulbmil lea buot nubbi spealli soalddáhiid goddit.

Dán gihppagis gávnnat guokte breahhta, guktot leat sárgojuvvon A4-báhpárii. Ruvttobreahhta geavahat go spillet Ráisa-sáhku. Sárgábreahhta geavahat go spillet jogo Lágesvuotna-sáhku dahje Vuovdaguoika-bircuma.

RÁISA-SÁHKKU

Breahhta

Breahhta (*sáhkkolávdi*) lea guhkedaláš ja das leat golbmá ráiddu mas juohke ráiddus leat 13 ruvttu. Sáhkkolávdi biddjojuvvo spealliguovttu gaskii, dan guhkit siiddut leat spelliid guvlui.

Spillenboalut

Juohke speallis lea 12 boalu mat gohčoduvvojit *soalddáhin*. Daid lassin lea spillenboallu mii gohčoduvvo *gonagassan*. Gonagas ii gula goabbáge speallái go speallu álgá. Speallit bidjaba spillenboaluid lávdái nu mo govassat čájehuvvo.

Birccut

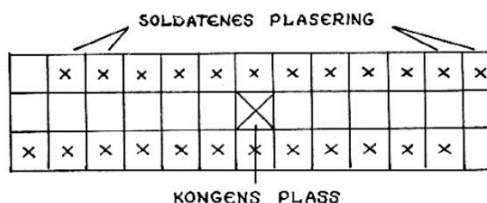
Speallu spillejuvvo guvttiin *birccuin*. Dát birccut eai leat dábálaš birccut. Dain leat mearkkat dušše njeallje siiddus. Guokte maŋimuš siiddus leat birccut čohkkojuvvon, vai eai sáhte gahččat dáidda siidduide. Birccu siidduide lea čállojuvvon X, I, II ja III.

Ovdasiidugovva: Sápp-Issáha sáhkkospeallu 1900-logu álgogeahčen. Siidu 2 govva: Sáhkkoboalut ja birccut. J.A. Friis, Lappisk mytologi, 1871. Govas: 1 olmmái, 2 gálgu, 3 gonagas, 4-6 birccut.

Spillennjuolggadusat

Ovdalgo speallu álgá

Spealliguovttus birccusteaba das, goabbá beassá álgit. Vuosttáš gii birccusta sáhku (X:a), álgá.

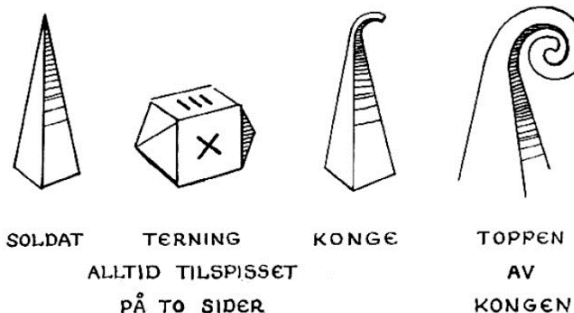

Spelliid dagut

Juohke spealli dahká vuorustis guokte dagu.

1. Birccustit

Go muhtun birccu čájeha X:a, de sáhtát válljet X:a geavahit dahje birccustit aiddo dien birccu ođđasit dassažii go dat čájeha eará go X:a.

2. Spillenboaluid sirdit

Leat guokte vuogi mo soalddáhiid sirdit: sáhtta *luvvet* soalddáha, ja sáhtta soalddáhiin *vuolgit*. Spealu álggus eai leat soalddáhat *lurvejuvvon*. Juohke áidna soalddát fertet lurvejuvvot ovdal go dainna beasat vuolgit. Jus birccustat X:a, de sáhtát dainna ovttá soalddáha luvvet. Don luvvet soalddáha ná: sirdde soalddáha ovttá lávkki ovddosguvlui.

Go soalddát lea lurvejuvvon, de sáhtát dainna vuolgit. Dan dagat go dan sirddát ovddosguvlui birccu logu mielde. I addá ovttá lávkki ovddosguvlui, II addá guokte lávkki ja III addá golbma lávkki. Jus it hálit X:a geavahit soalddátluvvemii, de sáhtát X:in sirdit soalddáha ovttá lávkki ovddosguvlui (dahje gonagasa sirdit ovttá lávkki ovddosguvlui, jus gonagas lea du hálddus). Sáhtát seamma spellenboalu sirdit guktii ovttá spillenvuorus, dahje sáhtát guokte spellenboalu sirdit.

Ráisa-sáhkus it sáhte birccu árvvuid geavahit áibbas friddja: Fertet vuos geavahit X:id, dasto I:id, de II:id ja loahpas III:id.

Vuolginminstár

Soalddáhiid fertet sirdit dihto minstára mielde sáhkkoávdde. Dat vulget vuos olgeš guvlui du lagamus ráiddus, “ruoktoráiddus”. Go doppe leat joavdán lávdegeahčái,

Ráisa-sáhku njuolggadusaid čálii Ráisalaš Yngvar Mejlund. Mejlund lea maiddái sárgon gova mii čájeha sáhkkoávdde, birccu ja spellenboaluid. Gáldu: Mejlund, Yngvar (1953) “Sakko”. Bygd og By VIII - Norsk Folkemuseums Årbok 1952-1953.

de jotket “gaskaráidui”. Doppe vulget gurut guvlui. Go gaskaráiddu geahčái jovdet, de jotket fas “vašálašráidui”. Doppe vulget olgeš guvlui. Go de jovdet vašálašráiddu geahčái, de jotket gaskaráidui fas. Doppe vulget gurut guvlui fas, ja dá ná de jotket, birrat birra, eai goassege máhca ruoktoráidui fas.

Sáhtát gal eanet soalddáhiid sirdit seammá ruktui, muhto strategalaš sivaid dihtii it berret dan dahkat.

Soalddáhiid goddit

Jus sirdát ovttá spillenboalu ruktui mas okta dahje eanet vašálačča soalddáhat leat, de don *gottát* buot dáid soalddáhiid. Sáhtát vašálačča soalddáhiid goddit vaikko eai leat luvvejuvvon ge.

Gonagas

Go soalddáha sirdát ruktui mas gonagas lea, de don *fidnet gonagasa*. Gonagas vuolgá seammá minstára mielde go iežat soalddáhat ge. Gonagas lea nappo dušše soalddát mii bohtá “luoikkalmassii”. Vaikko ii leat vejolaš gonagasa goddit, de sáhttá du vašálaš goas beare fasket gonagasa alccesis, seammá láhkai go don ge dahket.

Spealu vuoittit

Don vuoittát go nubbi speallis eai leat báhcán soalddáhat. Jus sus lea gonagas, muhto eai leat soalddáhat, de lea son liikká vuoittuhallan.

VUOVDAGUOIKA-BIRCUN

Breahtta

Breahtta (*bircunfiellu*) lea guhkedaláš ja das leat 3 ráđa, ja juohke ráđas leat 15 ceakkosárgá. Spillenboaluid bijat ceakkosárgáide. Bircunfiellu biddjojuvvo spealliguovttu gaskii, ja fiellu guhkit siiddut leat spelliid guvlui.

Spillenboalut

Juohke speallis leat 15 spillenboalu. Spillenboaluid gohčodit *soahteolbmán*. Spealli spillenboaluid gohčodit oktiibuot *soahteveahkan* dahje *soahtejoavkun*. Daid lassin lea okta spillenboallu man namma lea *gonagas*. Gonagas ii gula goabbáge speallái go speallu álgá. Soahteolbmát biddjojuvvojit spealli lagamus ráđđii. Gonagas

Vuovdaguoika-bircuma njuolggadusaid lea Oahptii-Hánsa addán Oahptii-Ingái ja Oahptii-Seijai. Gáldut: Pekka Sannalahti videobádden mii čájeha Oahptii-Hánsa ja Oahptii-Ingá sáhkostallamin. Njuolggadusaid lea Oahptii-Seijá čállán. Bircunfiellu, spillenboaluid ja bircungári govva lea namahuvvon videobáddemis vižžon.

biddjojuvvo činaduvvon báikái mii lea gasku bircunfielu.

Birccut

Speallu spillejuvvo golmmain *birccuin*. Dát birccut eai leat dábálaš birccut. Dain leat mearkkat dušše njeallje siiddus. Guokte mañimuš siiddus leat birccut čohkkojuvvon, vai eai sáhte gahččat dáidda siidduide. Birccu siidduide lea čállojuvvon X, II ja III. Njealját siidu lea guorus. Birccut bálkestuvvojit guhkedaláš gárrái mas maiddái sáhtta vurket birccuid ja spillenboaluid.

Spillennjuolggadusat

Ovdalگو speallu álgá

Spealliguovttus

birccusteaba das, goabbá beassá álgit. Vuosttáš gii birccusta X:a (*sáhkku* dahje *ruossa*) álgá.

Spelliid dagut

Juohke spealli dahká vuorustis guokte dagu.

1. Birccustit

Jus buot birccut čájehit X:a, de sáhtát válljet X:id geavahit dahje bálkestit buot birccuid ođđasit.

2. Spillenboaluid sirdit

Leat guokte vuogi mo soahteolbmáid sirdit: sáhtta *luvvet* soahteolbmá, ja sáhtta soahteolbmáin *vuolgit*.

Spealu álggus eai leat soahteolbmát *luvvejuvvon*. Juohke áidna soahteolmmái ferte luvvejuvvot ovdal go dainna beasat vuolgit. Jus birccustat X:a, de sáhtát dainna ovttá soahteolbmá luvvet. Don luvvet soahteolbmá ná: sirdde soahteolbmá ovttá lávkki ovddosguvlui.

Fertet soahteolbmáid luvvet vuoru mielde, álggus ovddimus soahteolbmá, ja ná ain viiddasabbot joatkit.

Nu mo govassá oidno, de sáhtta bircunfiellu maiddái duddjojuvvot dáiddaláš friddjavuođain. Dá oainnat bircunfielu mas ceakkosárgát johtet olles fielu mielde.

Go soahteolmmái lea luvvejuvvon, de sáhtát dainna vuolgit. Dan dagat go dan sirddát ovddosguvlui birccu logu mielde. II addá guokte lávkki, III addá golbma lávkki, ja guorus siidu addá njeallje lávkki ovddosguvlui. Jus it hálit X:a geavahit soahteolbmá luvvemii, de sáhtát dainna sirdit soahteolbmá ovtta lávkki ovddosguvlui (dahje gonagasa sirdit ovtta lávkki ovddosguvlui, jus gonagas lea du hálldus).

Sáhtát seamma spillenboalu sirdit guktii dahje golbmii ovtta spillenvuorus, dahje sáhtát guokte dahje golbma spillenboalu sirdit.

Vuolginminstár

Soahteolbmáid fertet sirdit dihto minstára mielde bircunfielus. Sii vulget vuos olgeš guvlui du lagamus ráđas, “ruoktoráđas”. Go doppe leat joavdán fiellogeahčái, de jotket “gaskaráđas”. Doppe vulget gurut guvlui. Go gaskaráđá geahčái jovdet, de jotket fas “vašálašráđđii”. Doppe vulget olgeš guvlui. Go de jovdet vašálašráđá geahčái, de jotket gaskaráđđii fas. Doppe vulget gurut guvlui fas, ja dá ná de jotket, birrat birra, eai goassege máhca ruoktoráđđii fas.

Vuovdaguoika-sáhkus ii sáhte leat eambbo go okta spillenboallu juohke sajis.

Soahteolbmaid borrat

Jus sirddát ovtta spillenboalu sadjái mas vašálačča soahteolmmái lea, de don *borat* dan. Sáhtát vašálačča soahteolbmáid borrat vaikko eai leat luvvejuvvon ge.

Gonagas

Go sirddát soahteolbmá sadjái mas gonagas lea, de *caját gonagasa alccesat*. Dát máksá ahte hoigat gonagasa ovddosguvlui boahte sadjái. Jus doppe lea okta vašálačča soahteolmmái, de don borat dan. It sáhte gonagasa cadjit nu ahte borat iežat soahteolbmá. Go leat gonagasa cadján, de leat dan fidnen, ja de sáhtát dan geavahit iežat soahteolmmájin dassáži go nubbi spealli dan cadjá.

Gonagas vuolgá seammá minstára mielde go iežat soahteolbmát ge. Gonagas lea nappo dušše soahteolmmái mii boahtá “luoikkalmassii”.

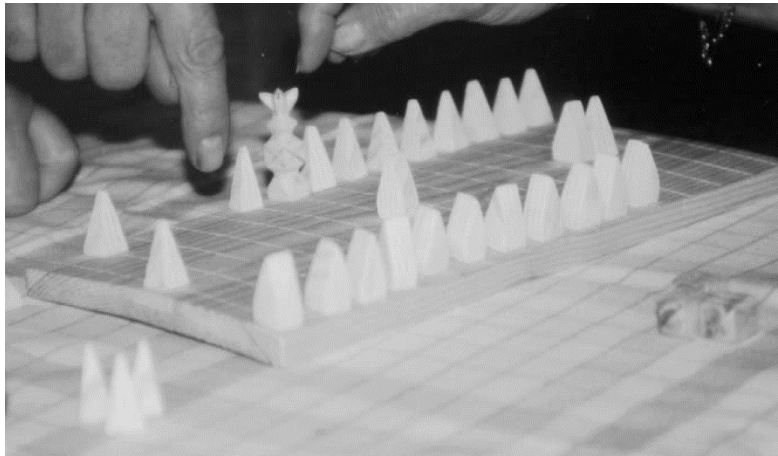
Spealu vuoitit

Don vuoitát go nubbi speallis eai leat báhcán spillenboalut.

LÁGESVUOTNA-SÁHKKU

Breahтта

Breahтта (*sáhkkefiellu*) lea guhkedaláš ja das leat 3 ráða, juohke ráðas leat 15 ceakkosárgá. Spillenboaluid bijat ceakkosárgáide. Bircunfiellu biddjojuvvo spealliguovttu gaskii, ja fielu guhkit siiddut leat spelliid guvlui. Gaskuráða gasku lea čijahuvvon ja gohčoduvvo Šloahttan.

Spillenboalut

Juohke speallis lea 15 soalddáha. Nubbi spealli soalddáhat leat *olbmát*, ja nubbi spealli soalddáhat ges leat *gálgut*. Daid lassin lea okta spillenboallu mii gohčoduvvo *gonagassan*. Dát ii gula goabbáge speallái go speallu álgá. Spealliguovttus bidjaba soalddáhiiddeaskka lagamus ráđđii. Gonagas biddjojuvvo Šlohtti.

Lea maiddáa vejolaš spillet guvttiin dronnetboaluiguin. Daid bidjá gaskuráđđii sierra merkejuvvon čuoggáide gonagasa guktuid beallái (geahča dán gihpaga A4-breahhta).

Birccut

Speallu spillejuvvo golmmain *birccuin*. Dát birccut eai leat dábálaš birccut. Dain leat mearkkat dušše njeallje siiddus. Guokte mañimuš siiddus leat birccut čohkkojuvvon, vai eai sáhte gahččat dáidda. Birccu siidduide lea čállojuvvon X, II ja III. Njealját siidu lea guorus.

Spillennjuolggadusat

Ovdalgo speallu álgá

Spealliguovttus birccusteaba das, goabbá beassá álgit. Vuosttáš gii birccusta X:a (*sáhkku*) álgá. Sáhtta maid bálkestet buot golbma birccu ja geahččat goabbá fidne eanemus X.:id.

Lágesvuotna-sáhku gáldu lea Edmund Johansen, Gussanjárga. Govva čájeha sáhku-spealu man Edmund Johansen lea duddjon. Govva: Angelina Vinciguerra. Fáksimila dás: Borvo, Alan: "Sáhku. The Devil's game." Board game studies 4/2001.

Spelliid dagut

Juohke spelli dahká vuorustis guokte dagu.

1. Birccustit

Jus okta dahje eanet birccut čájehit X:a, de sáhtát válljet X:id geavahit dahje bálkestit X -birccuid ođđasit dassáži go čájehit eará go X:a.

2. Spillenboaluid sirdit

Leat guokte vuogi mo soalddáhiid sirdit: sáhtta *luvvet* soalddáha, ja sáhtta soalddáhiin *vuolgit*. Spealu álggus eai leat soalddáhat *luvvejuvvon*, dat “leat ruovttus”. Juohke áidna soalddát ferte luvvejuvvot ovdal go dainna beasat vuolgit. Jus birccustat X:a, de sáhtát dainna ovttá soalddáha luvvet. Don luvvet soalddáha ná: sirdde soalddáha ovttá lávkki ovddosguvlui. Lágessvuotna-sáhkus fertet álo ovddimus soalddáha luvvet.

Go gálgu dahje olmmái lea luvvejuvvon, de sáhtát dainna vuolgit. Dan dagat go dan sirddát ovddosguvlui birccu logu mielde. III addá golbma lávkki, II addá guokte lávkki, ja guorus siidu addá nolla lávkki ovddosguvlui. Jus it hálit X:a geavahit soalddátluvvemii, de sáhtát X:in sirdit soalddáha ovttá lávkki ovddosguvlui, dahje gonagasa, jus dat lea du hálddus, dahje dronnega, jus juo leat X:a geavahan dronnega luvvet. Sáhtát guokte dahje golbma spillenboalu sirdit, dahje sáhtát seamma spillenboalu sirdit guktii dahje golbmii ovttá spillenvuorus. Lágessvuotna-sáhkus it sáhte birccu árvvuid geavahit áibbas friddja: Fertet vuos geavahit X:id, dasto III:id ja loahpas II:id.

Vuolginminstár

Soalddáhiid fertet sirdit dihto minstára mielde sáhkkozielus. Dat vulget vuos olgeš guvlui du lagamus ráđas, “ruoktoráđas”. Go doppe leat joavdán fiellogeahčái, de jotket “gaskaráđđii”. Doppe vulget gurut guvlui. Go gaskaráđa geahčái jovdet, de jotket fas “vašálašráđđii”. Doppe vulget olgeš guvlui. Go de jovdet vašálašráđa geahčái, de jotket gaskaráđđii fas. Doppe vulget gurut guvlui fas, ja go leat joavdán gaskaráđa geahčái, de jotket ruoktoráđđii fas, ja álget ođđasit. Johtet nappo muhtunlágan gávcces-minstáriin zielus. Go soalddát lea gaskaráđas jođus ruoktoráđđii, de sáhtát dan jorgalit dahje mo nu eará láhkai merket man guvlui dat lea jođus, eastádandihte eahpádusa.

Sáhtát gal eanet gálgguid dahje olbmáid sirdit seammá sadjái, muhto strategalaš sivaiddihtii it berret dan dahkat.

Soalddáhiid goddit

Jus sirddát ovttá spillenboalu sadjái mas okta dahje eanet vašálačča soalddáhat leat, de don *gottát* buot dáid.

Lágesvuotna-sáhkus it sáhte vašálačča soalddáhiid goddit jus eai leat luvvejuvvon. It sáhte obage sirdit sajiide main leat eai-luvvejuvvon spillenboalut.

Gonagas

Go soalddáha sirddát sadjái mas gonagas lea, de don *fidnet gonagasa* iežat vehkii. Gonagas sáhtta sirdit sihke olgeš guvlui, gurut guvlui, bajás ja vulos. Gonagas ii sáhte seamma bircculogu sirdimis vuolgit eambbo go ovttá guvlui.

Ovdamearkka dihtii: jus gonagas lea gaskaráđa 2.sajis gurut bealde, de sahtat bircculogu II:in dan sirdit guokte lávkki olgeš guvlui, gaskaráđa 4.sadjái gurut bealde, dahje guokte lávkki gurut guvlui, vašálašráđa 1.sadjái. Namuhuvvon ovdamearkkas it sáhte gonagasain johtit ovttá lávkki gurut guvlui, ja de fas ovttá lávkki olgeš guvlui. It ge sáhte namuhuvvon ovdamearkkas sirdit gonagasa vuos ovttá lávkki bajás vašálašráđa 2.sadjái, ja de joatkit sirdimis gonagasa ovttá lávkki gurut dahje olgeš guvlui vašálašráđas.

Gonagas ii sáhte orrut seammá sajis go du eará soalddáhat. Áidna spiehkastat dás lea go leat fidnemin gonagasa.

Gonagasa ii sáhte goddit, muhto nubbi spealli sáhtta goas beare fasket gonagasa alccesis seammá láhkai go don ge.

Dronnet

Dronnega oaččut sirdit juste seammáláhkai go gonagasa ge. Muhto lea dehálaš erohus: Dronnega sáhtta goddit, ja jus don manahat dronnega, de leat vuoittuhallan. Muđui lea seammá njuolggadus dronnega ektui go soalddáhiid ektui: ii leat vejolaš dronnega goddit jus ii leat luvvejuvvon. Lágesvuotna-sáhku sáhtta maid spillet dronnegiid haga.

Spealu vuoittit

Don vuoittát go nubbi speallis eai leat báhcán soalddáhat. Jus sus lea gonagas, muhto eai leat soalddáhat, de lea son liikká vuoittuhallan. Vuoittát maiddái jus gottát vašálačča dronnega.

VARIAŠUVNNAT

Álgit seammá eavttuiguin

Guktot speallit álgiba dáinna ahte goabbásge leat juo golbma soalddáha luvvejuvvon. Dán láhkai speallu ii leat seammá ollu soaittehagas, go dalle goit ii geava nu ahte nubbi spealli báhcá mángga vuoru barggakeahtta maidege jus ii fidne X:a go birccusta. Dán njuolggadusa sáhtta geavahit buot Sáhku-variánttaid spillemis.

Mieđut

Dat, guhte ii álggá, beassá válljet galgaba go spillet *vuosttu* (dábálaš spillenvuogi) dahje *mieđut*. Go spille *mieđut*, de sirdá álgi spealli juste nu mo dábálaččat ge. Muhto nubbi spealli sirdá baicce nubbeguvlui: ruovttoráiddus sirdá son gurut guvlui, gaskaráiddus sirdá son olgeš guvlui jnv. Dán láhkai de guktut speallit johtiba seammá guvlui gaskaráiddus, soalddáhat dasto “viegahit guđet guimmiideaset” gaskaráiddus, ja die ná “fallehit sealgái” nuppiideamet vašálašráidduin. Vuovdagoika-bircumis leat dán variántta geavahan, ja dat heive maiddái Ráisa-sáhkkui.

Unjárgga gonagasa oaguhit

Gonagasa ii oáččo fasket ovdalgo okta soalddát joavdá nubbi spealli ruoktoráđđii. Go dát dáhpáhuvvá, de spealli guhte vuostamužžan jovddii nubbi spealli ruoktoráđđii, oážžu gonagasa – muhto dás rájes de sáhtta gonagasa fasket ruovttuluotta spelliid gaskkas nu mo dábálaččat ge. Dát njuolggadus lea dovddus Unjárggas, muhto heive buot variánttaide.

Ráiddus vázzit

Seamma veaga soalddáhat eai sáhte goassige mannat eará soalddáhiid meattá, muhto sáhttet gal mannat iežas gonagasa meattá. Dán variántta leat geavahan Vuovdagoika-bircumis.